

MAKEDONŠTINA

Makedonština je jihoslovanský jazyk, který vykazuje mnohé společné rysy s bulharštinou (zvláště pak jejími východními dialekty) a dále také se srbochorvatštinou (především se západními srbskými dialekty). Zapisuje se cyrilicí. Především s bulharštinou je makedonština bez problémů vzájemně srozumitelná. Makedonština je jazyk poměrně „nový“, můžeme-li to tak říci. Makedonie sama jako stát vznikla v roce 1944 a spory ohledně státní autonomie, názvu, jazyka ji doprovázejí po celou dobu její existence. Písemné doklady potvrzující makedonštinu jako jazyk odlišný od okolních slovanských jazyků pocházejí z druhé poloviny 19. století. Makedonština je také jedním ze skupiny jazyků, které označujeme jako Balkánský jazykový svaz (sem patří dále bulharština, albánština, rumunština, částečně také novořečtina). Tyto jazyky sdílejí některé typologické paralely, například: postponovaný určitý člen, absence infinitivu, některá opisná vyjádření různých gramatických kategorií nebo třeba vokativ.

Makedonsky dnes mluví kolem dvou milionů lidí, přičemž přímo v Makedonii jde o jeden a půl milionu lidí. Další makedonské komunity pak žijí v okolních balkánských státech, ale také v Kanadě, USA nebo Austrálii.

Diskuse o tom, zda je makedonština mýtus či skutečnost je do jisté míry stále aktuální, a to jak na poli národněpolitickém, tak na poli filologickém. Sousední státy svůj postoj k makedonštině v posledních letech nijak zásadně nezměnily. Zvláště Řecko odmítá uznat jak Makedonii, tak makedonštinu. Dobře to dokládá zajímavá příhoda z počátku června minulého roku. Při prezentaci nového řecko-makedonského slovníku v Aténách byla skupina akademiků napadena asi dvaceti členy řecké fašistické organizace Χρυσή Αυγή „Zlatý úsvit“. Jistě, jedná se o extremistické jednání několika jednotlivců, dalo by se říci. Nicméně skutečnost, že řecká policie nezakročila a případ odložila, již něco o vztahu společnosti k tomuto tématu vypovídá.

Na obou stranách je však patrný přehnaně nacionalistický přístup. Bulharsko-řecká propaganda tvrdí, že Makedonie (potažmo makedonština) jako stát neexistovala do roku 1944, a mnohé kruhy ji i dnes odmítají uznat. Bulharská vláda formálně uznala spisovnou makedonštinu teprve v roce 1999.

Makedonská strana naopak jakoukoliv zmínku o Makedonii a makedonštině před rokem 1944 považuje za potvrzení svého státního útvaru (byly například nalezeny některé sporné dokumenty zmiňující Makedonii jako zemi původu některých vojáků v 1. světové

válce). Makedonci také poněkud uměle „konstruuji“ svoji národní historii, což vzbuzuje nevraživost u jejich balkánských sousedů a rozpaky jinde v Evropě i ve světě.

Velký kus práce při prosazování makedonštiny v mezinárodním měřítku odvedl americký slavista a balkanista Victor A. Friedman. V Makedonii se stal téměř národním hrdinou, mluví plyně makedonsky, vystupuje ochotně v televizi, v rozhlasu, na konferencích apod. Makedonské zájmy hájí s americkou vervou a tvrdí, že makedonština je vůbec nejlepším příkladem působení kontaktních jazyků a je samým srdcem Balkánského jazykového svazu. Pro nás je také zajímavé, že řadu jeho prací si můžeme volně stáhnout na internetu (například jeho makedonskou gramatiku *Macedonian by Victor Friedman*).

Je třeba zde tedy říci jasně, že makedonštinu dnes považujeme za svébytný jazyk, a to jak v kontextu balkánského prostoru, tak v kontextu celé Evropy.

Zvláště problematické je však takové pojetí makedonštiny, které zahrnuje slovanský dialekt přibližně dvou set tisíc makedonských Řeků (makedonských ve smyslu obývajících řeckou provincii Μακεδονία, a ne stát FYROM, tedy stát, který běžně označujeme jako Makedonii). Tito lidé skutečně mluví slovanským jazykem a je patrné, že řecká vláda je podobně jako další jinojazyčné menšiny (například Arumuny) odmítá uznat jako svébytné národnostní menšiny. Nicméně jejich jazyk je makedonštině blízky asi tak jako bulharštině a oni sami se považují za Řeky. Kontroverzní reakce na výše zmíněný slovník jsou dány do jisté míry právě tím, že výrazy z jazyka slavofonních Řeků (jak lze toto etnikum politicky korektně nazvat) byli do slovníku zahrnuti jako makedonské dialektismy.

Z lingvistického pohledu však nejde o nic jiného než o velmi pěkný příklad dialektálního kontinua, které již v našich zeměpisných šířkách, kde působení jednoho jazyka většinou končí na státní hranici a za ní již začíná působení druhého, není zcela patrné. Někdy je skutečně těžké říci, co je ještě torlacký dialekt (nejvýchodnější srbský dialekt) a co je již makedonština. A na bulharskou stranu je to podobné. A skutečnost, že můžeme toto dialektální kontinuum pozorovat je dána právě tím, že ke standardizaci a zavedení spisového jazyka došlo teprve v nedávné době. Je pravděpodobné, že s postupující centralizací v rámci každého jednoho státu, se budou rozdíly mezi bulharštinou, makedonštinou a srbštinou prohlubovat.

A co bychom řekli o makedonštině konkrétního? Tak pro nás jakožto mluvčí jiného slovanského jazyka je zajímavá například skutečnost, že makedonština připojuje určitý člen za podstatné jméno, například град „město“, градот „to město“, жена „žena“, жената „ta žena“; место „místo“, местото „to město“. Ojedinělostí makedonštiny je, že tento systém je trojstupňový. K podstatnému jménu můžeme také připojit /-v-/ nebo /-n-/, které plní

obdobnou funkci jako naše ukazovací zájmena: градот – „město“ (bezpříznakové), градов - „toto město“ (předměty nebo skutečnosti blízké), градон – „tamto město“ (předměty nebo skutečnosti vzdálenější). Makedonština nemá pády v našem slova smyslu, tj. slova nepřibírají pádové koncovky. Některé pády mohou být vyjádřeny předložkou, některé nijak, například: реков на жената „řekl jsem ženě“ nebo видов мачката „viděl jsem kočku“.

Základní makedonské číslovky do dvaceti jsou: еден, два, три, четири, пет, шест, седум, осум, девет, десет, единаесет, дванаесет, тринаесет, четиринаесет, петнаесет, шеснаесет, деветнаесет, дваесет.

Slovesný systém je tvarově velmi bohatý, jak je ostatně charakteristické i pro další slovanské jazyky. Stojí za zmínku, že makedonština rozlišuje imperfektum a aorist, tedy dva základní minulé časy, k tomu se také ještě používá obecně slovanské perfektum (na rozdíl od češtiny nebo polštiny, která zná již jen jeden minulý čas). Toto obecně slovanské perfektum (jímž v podstatě myslíme české „byl jsem, dělal jsem“) bylo navíc v makedonštině inovováno a existují jak tvary s pomocným slovesem сум „být“ a имам „jsem“. Jediné české „viděl jsem“ tak překládáme do makedonštiny podle kontextu: видов (aorist), видеv (imperfektum), сум видел (perfektum 1 nebo tzv. сум - perfektum) a имам видено (perfektum 2 nebo tzv. имам - perfektum).

V této souvislosti je také zajímavé, že makedonština má gramatickou kategorii, kterou nazýváme evidenciál. Mluvčí užitím určitých časů (například právě perfekta) dává najevo odstup od popisované události, naznačuje, že nebyl přímým svědkem této události a chce se od ní distancovat, například: Тој беше во Скопје. „Byl ve Skopje.“ (prosté konstatování); Тој бил во Скопје. „(Asi) byl ve Skopje“ (tzn. nejsem si jistý, říkali mi to, mohli bychom dodat také české „prý“). Toto užití však zároveň může mít také funkci admirativu, mluvčí vyjadřuje nad takovou událostí překvapení, pochybnost apod. Může se jednat také o tzv. dubitativ (nevěřím tomu, co mi říká druhý člověk a sarkasticky po něm opakuji). Mohli bychom si tak snadno představit dialog, sice poněkud vykonstruovaný, leč ne nepravděpodobný, který by byl cizinci velmi špatně srozumitelný:

A: Иван беше во Скопје. (Ivan byl ve Skopje.)

B: Што Иван бил во Скопје....!/? (Že by byl Ivan ve Skopje...To se mi nechce věřit./To je nesmysl./ To se mi nezdá.)

Z morfologického hlediska je makedonština flektivní jazyk spíše syntetického než analytického typu.

Ze syntaktického hlediska je makedonština zajímavá například tzv. zájmennou reduplikací. Jedná se o jev, kdy ke zdůraznění vyjádřeného předmětu ve 3. nebo 4. pádě

použijeme ještě navíc osobní zájmeno v tomtéž pádě. Například: Го видов Ивана „Viděl jsem Ivana.“ (doslova: Ho jsem viděl Ivana) nebo Му реков на брат ми ... „Řekl jsem bratrovi...“ (doslova: Mu jsem řekl bratrovi).

Pořádek slov je klasický podmět-přísudek-předmět. K přehození může dojít, zejména chceme-li tvrzení buď ozvláštnit nebo některý člen výpovědi zdůraznit.

A na závěr vám nabízíme některé základní makedonské fráze.

Z Á K L A D N Í F R Á Z E

Dobrý den!	Добар ден!	Máte tužku?	Дали имате пенкало?
Ahoj!	Здраво!	Promiňte.	Извинете!
Na shledanou!	Пријатно!	Nevím.	Не знам.
Dobré ráno!	Добро утро!	Děkuji.	Благодарам.
Dobrý večer!	Добро вечер!	Ano	Да
Nerozumím.	Не разбирам.	Ne	Не
Mluvte pomaleji.	Зборете поспоро.	Prosím	Ве молам
Kolik to stojí?	Колку чини ова?	Kde je obchod?	Каде е продавницата?
Nejím maso.	Не јадам месо.	Kde je lékárna?	Каде има апотека?
Nekouřím.	Не пушам.	Kde je banka?	Каде е банката?
Potřebuji doktora.	Ми треба доктор.	Kolik je hodin?	Колку е часот?
Помос!	Помош!	Účet prosím.	Сметката ве молам.

JAZYKOVÝ KOUTEK

Zaujala vás makedonština? Nebo se zajímáte o jiné evropské jazyky? Pak klikněte na www.jazykovy-koutek.cz. Najdete zde zajímavé informace o menších evropských jazycích, hlavně pak jazycích východoevropských. Dále zde můžete zakoupit učebnice, slovníky a další.